

Renāte SILIŅA-PIŅĶE

*LU Latviešu valodas institūts***IZPLATĪTĀKIE ZEMNIEKU VĀRDI VIDZEMĒ****17. GADSIMTA PIRMAJĀ PUSĒ****Ievads**

Lai gan jau 1990. gadā ir iznākusi „Latviešu personvārdu vārdnīca” (Siliņš 1990), latviešu personvārdu vēsturē ir vēl daudz neizzinātu vai līdz galam neizpētītu lappušu. Sen pētnieku interesi ir piesaistījuši senākie latgaļu, zemgaļu un kuršu vārdi (sal. Bielenstein 1892, 158–159, 287–291; Blese 1929, 17–20; Augstkalns 1935; Siliņa-Piņķe 2011 u. c.) Arī par personvārdiem laikā no 19. gadsimta beigām līdz mūsdienām ir vairākas publikācijas (piemēram, Balode, Lawson 1998; Bušs 1985; 1999a; 1999b; 2003; Zemzare 1971 u. c.) Pēdējā desmitgadē ir publicēti arī atsevišķi raksti par latviešu vārdiem 18.–19. gadsimta baznīcu grāmatās (Jansone 2010a; 2010b). Tomēr akūti trūkst pētījumu par latviešu personvārdiem laikā no 14. līdz 18. gadsimtam¹. Lielākā to daļa apritē ir ienākuši līdz ar kristietības ieviešanu un gadsimtu gaitā gan adaptēti, gan dažādi pārveidoti – īsināti, atvasināti u. tml., tādējādi radot daudz jaunu personvārdu. Šādu nepētītu periodu dēļ nav iespējams arī pilnvērtīgs darbs par latviešu personvārdu vēsturisko attīstību kopumā (par atsevišķiem aspektiem skat. Bušs 1993; Siliņa-Piņķe 2003; 2004; Siliņš 1985). Lai šo pētniecības robu kaut daļēji aizpildītu, ir plānota plaša 17. gadsimta pirmās puses latviešu personvārdu analīze. Šis raksts ir plānotā pētījuma daļa.

Rakstā analizēto personvārdu avots ir apjomīgā 1638. gada zviedru arklu revīzija Vidzemē, respektīvi, Edgara Dunsdorfa izdotais tās publicējums „Latvijas vēstures avotu” 4. sējumā (Dunsdorfs 1938; 1940; 1941). Tā kā revīzijas protokolu oriģināli atrodas Zviedrijā (Dunsdorfs 1938, IX), raksta tapšanas gaitā tos nebija iespējams salīdzināt ar edīciju.

Raksta mērķis ir noskaidrot izplatītākos no 1638. gada revīzijā minētajiem latviešu zemnieku vārdiem Vidzemē un veikt to analīzi; balstoties šajā

¹ Sal. rakstu Siliņa-Piņķe (2005), daļēji, kaut arī pārsvarā par uzvārdiem, Blese (1929) un Kiparsky (1939, 256–434).

analīzē, izdarīt secinājumus par izmantotā avota personvārdu pieraksta specifiku un tā iespējamo lomu turpmākā latviešu personvārdu vēstures izpētē. Lai šo mērķi īstenotu, no 1638. gada zviedru arklu revīzijas ir ekscerpēti visi latviešu zemnieku personvārdi. Tālāk ir noteikts to kopējais daudzums, kā arī skaits katras komisijas protokolos. Materiāla sistematizācijas posmā ir izstrādāti personvārdu grupēšanas principi un sastādītas to biežuma tabulas. Analīzes procesā vārdi ir salīdzināti ar atbilstošā laika vācu personvārdiem, ņemot vērā gan to pierakstu vācu avotos, gan iespējamās adaptācijas pazīmes revīzijas dokumentos.

Pētījuma avots

1638. gada arklu revīzija ir senākais avots, kas ļauj par zemnieku vārdiem spriest Latvijas mērogiem plašā teritorijā – revīzijas materiāls aptver visu Vidzemi². Gan iepriekšējās poļu, gan zviedru revīzijas 16. gadsimta beigās un 17. gadsimta sākumā ir aptvērušas tikai atsevišķus pilsnovadus vai to daļas³. Arī citos vēstures avotos sastopamie zemnieku vārdu minējumi parasti aptver tikai atsevišķas muižas⁴.

1638. gada revīzija ir salīdzinoši jaunās zviedru varas – Zviedrijas iekarojumi mūsdienu Latvijas teritorijā saistāmi ar 17. gadsimta pirmajiem gadiem – kārtējais mēģinājums veikt tautas skaitīšanu jauniegūtās teritorijās Livonijā. Tās mērķis bija nodokļus maksājošo zemnieku apzināšana un nodokļu izlīdzināšana. Salīdzinājumā ar iepriekšējiem mēģinājumiem 1601., 1617.–1619., 1622. un 1630. gadā šis bija visplašākais un visveiksmīgākais, un, analizējot Vidzemē pierakstīto materiālu, iegūstam plašu latviešu zemnieku vārdu klāstu. Revīzija notika 1638. gada rudenī. Vidzemes teritorijā to veica 10 komisijas (skat. 1. att.):

- 1) Bukultu, Rīgas, Doles, Salaspils, Ikšķiles un Ropažu pilsnovadā;
- 2) Nītaures, Turaidas, Krimuldas, Siguldas, Allažu un Mālpils pilsnovadā;
- 3) Nabes, Liepupes, Limbažu, Vainižu, Augstrozes un Straupes pilsnovadā;

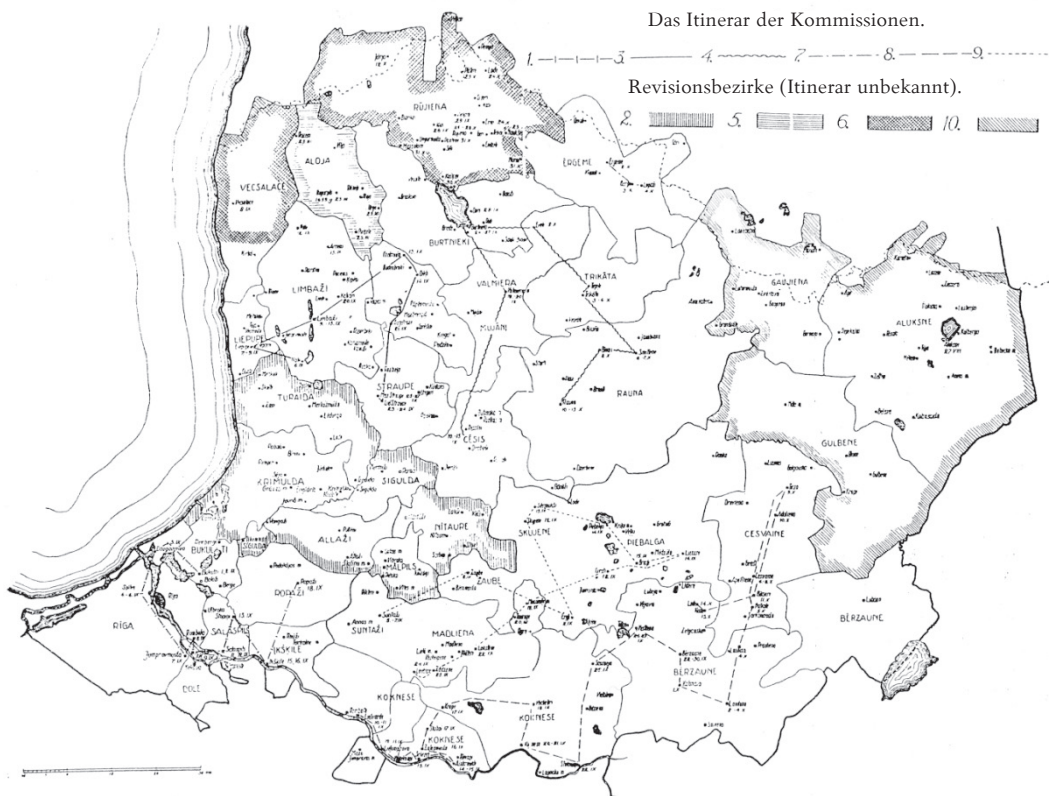
² Lai gan par zviedru Vidzemi (vc. Livland) 17. gadsimtā tika sauktas zviedru iekarotās latviešu un igauņu apdzīvotās teritorijas, Igaunijas materiālu E. Dunsdorfs nav publicējis, un tas šajā rakstā netiek analizēts.

³ Sal. Jakubowski, Kordzikowski 1915, 6; Švābe 1933, 341–345; Dunsdorfs 1938, VII.

⁴ Sal., piemēram, 1638. gada Uksenšernas muižu vaku protokoli (Dunsdorfs 1940, CCLI–CCCIII), 1637. gada Alūksnes, Kolberģa, Laiciema, Kalnamuižas un Gulbenes muižu vaku protokoli (Dunsdorfs 1941, CDIV–CDXVII), 1637. gada Kokneses muižas vaku grāmata (Dunsdorfs 1941, CDLXIII–CDLXVII) u. c.

- 4) Cēsu, Mujānu, Valmieras, Burtnieku, Trikātas un Raunas pilsnovadā;
- 5) Alojās pilsnovadā;
- 6) Vecsalacas un Rūjienas pilsnovadā;
- 7) Ērgemes un Lugažu pilsnovadā;
- 8) Alūksnes, Gulbenes un Gaujienas pilsnovadā;
- 9) Kokneses, Bērzaunes un Cesvaines pilsnovadā;
- 10) Suntažu, Skujenes, Piebalgas un Madlienas pilsnovadā.

Dažām no tām ir zināms maršruts (1., 3., 7., 8. un 9. komisija), dažām – tikai revidētais apgabals (2., 5., 6., 10. komisija).

1. attēls. 1638. gada revīzijas komisiju maršruti (Dunsdorfs 1938, XXIV–XXV).

Personvārdu pieraksts un grupēšanas principi

Atbilstoši nolikumam revīzijas komisijas uzskaitīja tikai sētu saimniekus un saimes vīriešus – saimnieku dēlus un kalpus, tāpēc sieviešu vārdi revīzijas materiālā neparādās (Dunsdorfs 1938, XXX). Pavisam vārdā ir nosaukti 11 995 latviešu zemnieki, minot 829 vārdu variantus.

Revīzijas protokols ir rakstīts agrīnajā jaunaugšvācu valodā. Tā sastādītāji lielākoties bija vietējie vācu muižnieki. Ideālā gadījumā komisijas rakstvedis pierakstīja paša zemnieka minētos datus. Tomēr ir arī gadījumi, kad zvērināts vecākais ir atbildējis par visiem muižas zemniekiem vai kad pārrakstītas muižu vaku grāmatas, kas gan noticis stipri reti. E. Dunsdorfs (Dunsdorfs 1938, XLVIII), analizējot revīzijas materiālus, nesniedz ziņas par rakstvežu latviešu valodas prasmi. Viņš tikai secina, ka to būtu būtiski noskaidrot, un pieņem, ka katrā komisijā bija vismaz viens dalībnieks, kas pats varēja izjaukt latviešu zemniekus, jo ar tulka starpniecību darbs būtu pārlietu ieildzis un revidenta zvērests zaudētu savu nozīmi. Veicot revīzijas protokolā fiksēto zemnieku vārdu analīzi un salīdzinot tos ar pierakstiem citos 17. gadsimta un agrākos avotos, bija jāsecina, ka revidentu valodas prasme ir bijusi vāja un latviešu valodas īpatnības gandrīz nemaz nav ņemtas vērā. Tāpēc, analizējot latviešu vārdus, bija jāpievērš uzmanība arī 17. gadsimta un agrāku gadsimtu vācu personvārdu rakstībai. Tai ir raksturīga liela nekoncekvenca, t. i., viens un tas pats vārds varēja tikt pierakstīts dažādās formās. Izplatītākās pazīmes ir nekoncekvenca garo un īso patskaņu (ne)apzīmēšanā un nemotivēti burtu, īpaši līdzskaņu, sablīvējumi (Schmidt 2000, 301–302). Kā raksta vācu personvārdu pētnieks Konrāds Kunce (Kunze 2000, 35, 173), visas Eiropas tautas ir adaptējušas svešas cilmes personvārdus un gadsimtu gaitā parādās dažādi vairāk vai mazāk veiksmīgi to izrunas atspoguļojumi rakstītā tekstā. Arī revīzijas materiālā atklājas iespējamās latviešu izrunas un vāciskā pieraksta atšķirības dažādos līmeņos: no vācu pilnajām un saīsinātajām formām – kā *Heinrich, Wilhelm, Tief* u. c. – līdz pat skaidri saskatāmiem latviskojumiem, kā *Andrens, Brentzitis, Erman* u. c. Tāpat ir fiksētas, iespējams, kļūdaini pierakstītas un nesaprotamas formas, piemēram, *Dohße, Lagingz, Peyte* u. c. Devītās komisijas rakstvedis pēc katras muižas revīzijas rezultātu detalizētā pieraksta ir izstrādājis kopsavilkumu, vēlreiz īsumā uzskaitot vienreiz jau minētās personas un no jauna aprēķinātos nodokļus. Šāds pieraksts dod iespēju salīdzināt personu vārdu atkārtotus pierakstus un skaidri atklāj gan jau minē-

tās rakstības nekonsekvences, gan pilno un saīsināto vārdu formu alonomus⁵, piemēram, protokolā ir *Hindrich, Bertel, Hans*, kopsavilkumā – *Hendrich, Bertell, Hanß* (Dunsdorfs 1941, 1052) vai protokolā *Willam* un kopsavilkumā *Wilhelm* (Dunsdorfs 1941, 1122).

Visu šo apstākļu dēļ zemnieku vārdi tālākai analīzei tika grupēti, vienā grupā iekļaujot:

- 1) Vilfrīda Zeibikes vēsturiskajā (Seibicke 1996–2007) u. c. vācu personvārdu vārdnīcās minētos vārda rakstības variantus,
- 2) adaptētās formas ar dažādām latviešu valodas izskaņām,
- 3) avotā fiksētos alonomus,
- 4) rakstvežu nekonsekventās rakstības vai iespējamās pārrakstīšanās un neuzmanības kļūdas.

Atsevišķi ir grupētas un kādā no turpmākajiem pētījuma posmiem tiks analizētas vārdu pilnās un saīsinātās formas, ja tās revīzijas materiālā nav fiksētas kā alonomi. Šāda pieeja ļauj fiksēt socioonomastisku parādību, kad kāda vārda varianti (īsinājumi, atvasinājumi utt.) to lietotāju vidē, iespējams, pāriet patstāvīga personvārda statusā⁶. Šeit gan bez papildu avotu piesaistes viennozīmīgi secinājumi nav izdarāmi, taču viena tēva trīs dēlu vārdi *Jacob, Jürg* un *Jürgen* (Dunsdorfs 1941, 698) šādu iespēju pieļauj.

Desmit izplatītāko vārdu grupas

Šajā rakstā padziļināti ir analizētas desmit izplatītāko personvārdu grupas: *Hans* (1377 personas jeb 11,5% no visiem minētajiem zemniekiem), *Jahn* (1194, 10%), *Peter* (985, 8,2%), *Jacob* (780, 6,5%), *Andres* (631, 5,3%), *Jurgen* (564, 4,7%), *Matz* (548, 4,6%), *Thomas* (497, 4,1%), *Hinrich* (489, 4%), *Michell* (442, 3,7%). Katra grupa ir nosaukta pēc visizplatītākās vārda formas. Šajās desmit grupās ietvertie 7507 priekšvārdi veido gandrīz divas trešdaļas (62,6%) no visiem revīzijas protokolā minētajiem zemnieku vārdiem. Pirmajā vietā ir priekšvārds *Hans*, mūsdienu versijā – *Ansis*. Savukārt mūsdienās, līdz pat 21. gadsimta sākumam, kā populārākais latviešu priekšvārds daudzinažais vārds *Jānis* (Bušs 2003, 98), revīzijas rakstībā *Jahn*, ieņem tikai otro vietu. Aplūkojot desmit populārākos 17. gadsimta pirmās puses latviešu vīriešu

⁵ Alonomi ir „vienai personai fiksētie dažādie viena priekšvārda varianti, piemēram, pilnās formas un īsformas ar dažādiem sufiksiem vai kontrakcijas” (Siliņa-Piņķe 2009, 8–9).

⁶ Piemēram, tādi zināmi mūsdienu latviešu personvārdi kā *Rūdolf*s un *Rūdis* vai *Elizabete* un *Elza*.

vārdus, var secināt, ka deviņi no tiem ir Bībeles personāžu vai kristīgās, respektīvi, katoļu baznīcas svēto vārdi. Tikai 9. vietā esošais priekšvārds *Hinrich* ir vācu cilmes, lai gan arī tas viduslaikos ir figurējis kā daudzu svēto vārds (Stadler 1861, 630–651).

Lielāko grupu **Hans** veido vācu kontrakcija no vārda *Johannes* (Seibicke 1998, 275). Tajā ir ietvertas 20 šā priekšvārda formas⁷: *Hans, Hanis, Haniß, Hann, Hannß, Hannus, Hannuß, Hansche, Hanse, Hansen, Hansit, Hanß, Hanße, Hanßken* un *Ansch, Ansche, Anse, Ansen, Anße, Ansie*. Atsevišķi ir uzskaitītas neadaptētās formas un adaptētās formas bez *H-* rakstības vārda sākumā, kuras atspoguļo latvisko šā priekšvārda izrunu (Sehwers 1918, 61). Pēdējo kopskaits ir pavisam neliels – tikai 14 minējumi, no kuriem astoņus veido forma *Ansche* (skat. 1. tabulu). Kā adaptācija ir uztverama arī galotnes *-e* rakstība formās *Hansche, Hanse, Hanße* un *Ansche, Anse, Anße*, kopā 15 minējumos, no kuriem astoņus atkal veido forma *Ansche*. Lai gan arī vēsturiskajā vācu personvārdu vārdnīcā forma *Hanße* vienreiz ir fiksēta kā vārda *Hans* variants (Seibicke 1998, 275), šāda ietekme nešķiet ticama. Tāpat adaptācija ir vērojama piedēkļa *-it-* lietojumā formā *Hansit* (1 minējums). Visticamāk, ka formas *Hansen* un *Ansen* rāda latviešu piedēkli *-ēn-*, lai gan teorētiski iespējama ir arī kādas vācu locījuma formas, piemēram, akuzatīva vai patronīmiskā ģenitīva, ietekme (Kunze 2000, 69). Formā *Hanßken* ir fiksēts ļoti izplatītais lejasvācu valodas piedēklis *-ke* (Bach 1952, §120), bet *-n* rakstībai šīs formas izskaņā var būt vairāki skaidrojumi:

- 1) lejasvācu piedēkļu kombinācija *-ke + -in* kā *-ken* (Bach 1952, §108; Hartig 1967, 21, 29; Siliņa-Piņķe 2014, 71);
- 2) lejasvācu piedēkļa *-ke* un latviešu piedēkļa *-ēn-* kombinācija;
- 3) kādas vācu locījuma formas, visdrīzāk ģenitīva, ietekme (Bach 1952, §104).

Šīs formas vienreizējais fiksējums neļauj dot priekšroku kādam no šiem skaidrojumiem. Forma *Ansie* nav izskaidrojama un, iespējams, ir traktējama kā pārrakstīšanās.

Atkarībā no vārda izskaņas var pieņemt, ka tas ir saīsināts no formas *Johannes* vai *Johann*. Tomēr, kā norāda V. Zeibike (Seibicke 1998, 573–574, 578–579), gan pilnās, gan saīsinātās formas ir lietotas gan kā rakstības varian-

⁷ Kā pirmā ir minēta biežāk lietotā forma, tālāk alfabēta secībā – visas fiksētās formas.

ti, gan kā alonomi, piemēram, *Hann*, *Hannus* un *Hannuß* (Seibecke 1998, 268, 275–276), kur pēdējo divu rakstība, iespējams, ir saistāma tieši ar formu *Johannes*. Savukārt *Hanis* un *Haniß*, iespējams, ir vārda *Johann* īsforma ar tai pievienotu latviešu valodas galotni *-is*.

1. tabula. Priekšvārdu grupas *Hans* rakstība revīzijas komisijās

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Ansch</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
<i>Ansche</i>	-	-	-	7	-	-	-	1	-	-	8
<i>Anse</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	2
<i>Ansen</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Ansie</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Anße</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
<i>Hanis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
<i>Haniß</i>	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
<i>Hann</i>	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
<i>Hannß</i>	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2
<i>Hannus</i>	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	3
<i>Hannuß</i>	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2
<i>Hans</i>	78	163	20	8	3	-	22	123	236	122	775
<i>Hansche</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Hanse</i>	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2
<i>Hansen</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Hansit</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Hanß</i>	1	5	138	280	8	108	13	11	7	-	571
<i>Hanße</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Hanßken</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1

Aplūkojot šo formu pierakstu katrā komisijā (1. tabula), ir secināms, ka visu komisiju pierakstos dominē Vācijā izplatītākā forma *Hans* (775) un tās grafiskais variants *Hanß* (571). Pārējās formas, izņemot jau iepriekš izcelto formu *Ansche*, ir fiksētas tikai vienu līdz trīs reizes.

Cilmes ziņā radniecīgas ir revīzijas materiālā fiksētās grupas *Jahn*, *Johan* un *Iwan* (sal. arī Siliņa-Piņķe 2014a, 206–208).

Otrā lielākā vārdu grupa ***Jahn*** šajā rakstā ir analizēta īsi, jo tai jau ir veltīta atsevišķa publikācija (Siliņa-Piņķe 2005). Šajā grupā ir ietvertas 22 priekšvārda formas: *Jahn*, *Jaan*, *Jaane*, *Jaans*, *Jaen*, *Jahne*, *Jahnn*, *Jahns*, *Jahnß*, *Jahrn*, *Jan*, *Jane*, *Janit*, *Janits*, *Janne*, *Jans*, *Janß*, *Jänß*, *Janus*, *Januß*, *Jhan*, *Jhann*.

Adaptācijas pazīmes var saskatīt formās ar galotni *-e* – *Jaane, Jahne*, jo vācu avotos tādas nav fiksētas. Tas pats ir sakāms par formām ar piedēkli *-īt-* – *Janit, Janits*. Formās *Jaans, Jahns* un *Jahnβ* ir iespējama gan latviešu vīriešu dzimtes galotne *-s*, gan vācu formu *Jans, Jäns* (no latīņu *Johannes*) ietekme. Pēdējā – *Jäns* – īpaši bija un ir izplatīta Ziemeļvācijā un Frīzijā, kā arī Dānijā. Forma *Jahrn*, visdrīzāk, ir rakstības kļūda.

2. tabula. Priekšvārdu grupas *Jahn* rakstība revīzijas komisijās

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Jaane</i>	-	-	-	-	-	15	-	-	53	-	68
<i>Jaane</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	25	-	25
<i>Jaans</i>	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	4
<i>Jaen</i>	-	-	-	1	-	-	-	10	-	-	11
<i>Jahn</i>	48	126	113	369	6	-	28	11	12	-	713
<i>Jahne</i>	-	-	-	30	-	-	-	6	57	-	93
<i>Jahnn</i>	-	-	-	69	-	-	-	-	-	-	69
<i>Jahns</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Jahnβ</i>	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
<i>Jahrn</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
<i>Jan</i>	-	6	-	-	-	30	-	4	-	-	40
<i>Jane</i>	-	-	-	9	-	-	-	79	58	-	146
<i>Janit</i>	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2
<i>Janits</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Janne</i>	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	4
<i>Jans</i>	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	3
<i>Janβ</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
<i>Jänβ</i>	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
<i>Januss</i>	-	-	-	1	-	2	3	-	-	-	6
<i>Januß</i>	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	2
<i>Jhan</i>	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	3
<i>Jhann</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1

Biežāk fiksētās formas ir *Jahn* (713), *Jane* (146), *Jahne* (93), *Jahnn* (69), *Jaane* (68) un *Jan* (40). Lai gan bieži lietoto formu daudzveidība salīdzinājumā ar grupas *Hans* vārdiem ir lielāka, arī šeit ir vērojama izteikta vienas formas – vācu valodā 17. gadsimtā izplatītā varianta *Jahn* – dominānce. Īpaši izceļams arī fakts, ka neviens no šīs grupas vārdiem nav atrodams 10. komisijas protokolā (2. tabula). Tajā ir pierakstīti tikai vārdi *Johan* un *Johannes*. Tas liek

domāt, ka gan pilnās, gan saīsinātās formas varētu būt lietotas kā alonomi, lai arī avots šo pieņēmumu neapstiprina.

Trešā izplatītākā priekšvārdu grupa ir **Peter**. Tās rakstībā nav vērojama tik liela formu daudzveidība, ir fiksētas astoņas formas: *Peter*, *Peeter*, *Petter*, *Petters*, *Pieter*, *Pietter*, *Piter*, *Pitter* (3. tabula), turklāt formas *Petter* un *Pietter* ir fiksētas kā alonomi vienai personai 9. komisijas revīzijas tekstā un kopsavilkumā. Neraugoties uz to, saknes patskaņa pieraksta variācijas *ee / e / ie / i* var norādīt gan uz dialektālajām atšķirībām latviešu valodā, gan arī atspoguļot rakstvežu nekonekvento pierakstu. Svarīgi ir arī tas, ka tieši Ziemeļvācijā *e* rakstība aiz patskaņa ir apzīmējusi šā patskaņa garumu (Bach 1952, §14). V. Zeibike (Seibicke 2000, 529) un Lucs Makenzens (Mackensen 1990, 159) min vārdu *Pieter* kā lejasvācu un holandiešu formu, bet citas formas ar saknes patskani *i / ie* nefiksē, kas drīzāk liek domāt par personvārda dialektālajiem variantiem latviešu valodā nekā tiešu aizguvumu. Latviešu garais patskanis *ī* 17. gadsimtā visbiežāk rakstos tiek atspoguļots tieši kā *ie* (Bergmane, Blinkena 1986, 51).

3. tabula. Priekšvārdu grupas **Peter** rakstība revīzijas komisijās

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Peeter</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Peter</i>	41	81	93	281	3	74	23	113	4	77	790
<i>Petter</i>	-	-	-	-	-	-	-	13	129	-	142
<i>Petters</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Pieter</i>	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	12
<i>Pietter</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	37	-	37
<i>Piter</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Pitter</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1

Biežāk fiksētās formas ir *Peter* (790), *Petter* (142), *Pietter* (37), *Pieter* (12). Pirmo variantu ir lietojuši visu desmit komisiju rakstveži, tikai pirmo variantu – astoņi rakstveži. Pārējās formas ir pierakstītas 8. un 9. komisijas protokolos, tātad Alūksnes, Gulbenes, Gaujienas un Kokneses, Bērzaunes, Cēsaines pilsnovados, kas pieļauj augšzemnieku dialekta formas atspoguļojumu pierakstā.

Ceturtnā priekšvārdu grupa **Jacob** ir viena no visizplatītākajām viduslaiku Eiropā, un tai ir daudz nacionālo un dialektālo variantu (Seibicke 1998,

501). Revīzijas protokolos tā ir pārstāvēta tikai ar četrām formām – *Jacob*, *Jäcob*, *Jacobs* un *Jacub* –, no kurām ar 777 fiksējumiem dominē pirmā forma (4. tabula). Pārējās ir lietotas tikai vienu un divas reizes, un visās ir novērojamas adaptācijas pazīmes:

- 1) *Jäcob* ir daļēji adaptēta forma, sal. latviešu priekšvārdu *Jēkabs* (Siliņš 1990, 177);
- 2) formā *Jacobs* ir fiksēta latviešu valodas vīriešu dzimtes lietvārdu galotne -s;
- 3) forma *Jacub*, iespējams, atspoguļo lejasvācu skaņas *o>a / u* adaptāciju latviešu valodā (Sehwers 1918, 29).

4. tabula. **Priekšvārdu grupas *Jacob* rakstība revīzijas komisijās**

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Jacob</i>	37	61	75	269	2	31	2	69	174	57	777
<i>Jäcob</i>	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
<i>Jacobs</i>	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	2
<i>Jacub</i>	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1

No visām revīzijas protokolos fiksētajām formām vēsturiskajā vācu personvārdu vārdnīcā ir atrodama tikai forma *Jacob* (Seibicke 1998, 501). Cilmes ziņā radniecīga ir revīzijā fiksētā priekšvārdu grupa *Jac*.

Nākamā grupa ir priekšvārds **Andres** – vārda *Andreas* kontrakcija – un tā varianti: *Anders*, *Andre*, *Andren*, *Andrens*, *Andreß*, *Andris*, *Andull* (5. tabula). Par bieži lietotām var dēvēt tikai trīs formas: *Andres* (427), *Andreß* (158) un *Anders* (34). Ja pirmās divas formas, kas patiesībā ir viena vārda rakstības varianti, ir tipiskas arī Ziemeļvācijā (Seibicke 1996, 127–128), tad trešo personvārdu vārdnīcas min kā dāņu un zviedru formu (Seibicke 1996, 124; Mackensen 1990, 14). Revīzijas materiālos tā ir fiksēta tikai 9. komisijas pierakstā, kura priekšvārdu pieraksta ziņā ir viena no visnekonsekventākajām, turklāt vismaz vienreiz (Dunsdorfs 1941, 1025–1026) formas *Andres* un *Anders* ir fiksētas kā alonomi. Diemžēl trūkst ziņu par rakstvedi.

Pārējās – vienu līdz piecas reizes fiksētajās – formās var saskatīt gan drošas, gan arī tikai hipotētiskas to adaptācijas pazīmes. Formās *Andren* (1), *Andrens* (1), *Andull* (5), iespējams, parādās latviešu valodas piedēkļi *-ēn-* un *-ul-*, kā arī galotne *-s*. Interesants ir formas *Andris* (1) fiksējums. Vēsturiskajā vācu personvārdu vārdnīcā (Seibicke 1996, 133) tā ir fiksēta kā lejasvācu–frīzu īsforma no priekšvārda *Andreas*. Tomēr tā nebūtu varējusi iespaidot latviešu

īsformas rašanos, jo pirmie tās fiksējumi Vācijā ir daudz jaunāki: 1946. gadā *Andris* (iespējams, ka latviešu bēgļu bērns) un 1710. gadā *Andries*. Līdz ar to ticamāka ir versija par latviešu valodas galotni *-is*, īpaši tāpēc, ka revīzijas materiālā, lai arī reti, dažādas komisijas ir fiksējušas tādas formas kā *Jurris/β* (7/1) vai *Tillis* (1). Izplatītas bijušas tādas, lielākoties arī mūsdienu Vācijas teritorijā pazīstamas, īsformas kā *Matthis* (115), arī *Mattis/β* (5/16) un *Tennis/β* (15/1), *Tönnis/β* (19/26), arī *Tonnis/β* (6/3), kas, iespējams, sekmējušas galotnes *-is* vēlāku izplatību latviešu priekšvārdu īsformās.

Formā *Andre* (4) var atspoguļoties gan latviešu galotne *-e*, kas analizētajā laikā un arī vēlāk nereti ir fiksēta arī vīriešu vārdos (sal., piemēram, *Stender* 1789, 743–744), gan pieraksta kļūda, rakstot vārdu *Andres*.

5. tabula. **Priekšvārdu grupas *Andres* rakstība revīzijas komisijās**

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Anders</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	34	-	34
<i>Andre</i>	-	-	-	-	-	1	-	2	1	-	4
<i>Andren</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Andrens</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
<i>Andres</i>	46	66	1	31	1	7	2	79	103	91	427
<i>Andreß</i>	-	-	70	43	3	22	18	2	-	-	158
<i>Andris</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
<i>Andull</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	5

Apzināti šai grupā nav ietverts priekšvārds *Andreas* (7) un tā grafiskais variants *Andreaß* (11), jo tie neatbilda nevienam no sākumā definētajiem grupu veidojošajiem kritērijiem un avots nesniedz drošas liecības, ka tie ir lietoti kā analizēto priekšvārdu alonomi. Šajā ziņā nepieciešami vēl turpmāki pētījumi.

Sestā populārākā ir grupa ***Jurgen*** ar astoņām formām: *Jurgen*, *Gürgen*, *Jören*, *Jorgen*, *Jörcken*, *Jürgen*, *Jurgenn* (6. tabula). Tas ir priekšvārda *Georg* lejasvācu vai frīzu variants, kura izskaņu, iespējams, ietekmējušas tādas lejasvācu priekšvārdu formas kā *Merten* vai *Steffen* (Seibicke 1998, 625; Mackensen 1990, 73). Biežāk revīzijas materiālos pierakstītas četras no tām: *Jurgen* (451), *Jürgen* (41), *Jurgenn* (39, tikai 4. komisijā), *Jörgen* (28, tikai 10. komisijā). Pēc 9. komisijas kopsavilkumiem spriežot, formas *Jurgen*, *Jürgen* un *Jören* ir alonomi. Par pārējām formām ir grūti izdarīt secinājumus, jo tās revīzijas materiālā parādās tikai vienu vai divas reizes. Var atzīmēt, ka pārskat-

ņas (Umlaut) rakstība vai tās trūkums, kā formās *Jorgen* un *Jörgen* vai *Jurgen* un *Jürgen*, ir saistāmi gan ar nekonsekvento viduslejasvācu (Lasch 1914, 91), gan agrīno jaunaugšvācu rakstību (Schmidt 2000, 302). Formu *Jurcken* V. Zeibike min kā vārda *Georg* rakstības variantu (Seibicke 1998, 132–133), savukārt *g* rakstība *j* vietā formā *Gürgen* var tikt traktēta kā kļūdainā analogijā balstītas hiperkorektas rakstības sekas (Bach 1952, §15).

6. tabula. **Priekšvārdu grupas *Jurgen* rakstība revīzijas komisijās**

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Gürgen</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Jören</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
<i>Jorgen</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
<i>Jörgen</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	28
<i>Jurcken</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
<i>Jurgen</i>	29	20	58	104	11	1	15	15	188	10	451
<i>Jürgen</i>	-	-	14	-	-	22	-	-	-	5	41
<i>Jurgenn</i>	-	-	-	39	-	-	-	-	-	-	39

Cilmes ziņā radniecīgas ir šajā rakstā tuvāk neanalizētās priekšvārdu grupas *Jurring* un *Jurg*. Pirmajā ir apkopotas visas formas bez līdzskaņa *-g-* vārda saknē, bet otrajā – visas īsās formas un to adaptētie atvasinājumi. Ārpus grupām ir palikušas, visticamāk, radnieciskās, bet tikai vienreiz pierakstītās formas *Jürans* (1) un *Jurgant* (1).

Septītajā grupā **Matz** ir iekļautas 18 formas: *Matz*, *Maetz*, *Mathies*, *Mathz*, *Matiß*, *Mats*, *Matte*, *Mattes*, *Matthis*, *Matths*, *Matties*, *Mattieß*, *Mattis*, *Mattiß*, *Matts*, *Mattuls*, *Mattz* un *Maz* (7. tabula), kuras nosacīti var iedalīt trīs apakšgrupās:

- 1) astoņas formas, kas beidzas ar *-tz*, *-ts* vai *-z*, kā *Maetz*, *Mathz*, *Mats*, *Matths*, *Matts*, *Mattz*, *Matz*, *Maz*;
- 2) septiņas formas, kas beidzas ar *-ties* vai *-tis*, kā *Mathies*, *Matiß*, *Matthis*, *Matties*, *Mattieß*, *Mattis*, *Mattiß*;
- 3) trīs formas ar citu izskaņu – *Matte*, *Mattes*, *Mattuls*. Tās visas ir pierakstījis šo priekšvārdu grupu īpaši raibi atsپوگوļojošais 8. komisijas rakstvedis. Vēsturiskajā vācu personvārdu vārdnīcā pirmās divas no tām ir fiksētas reti un tikai, sākot ar 18. un 20. gadsimtu (Seibicke 2000, 259), tāpēc drīzāk saistāmas ar latviešu vēsturisko vīriešu īsformu dari-

nāšanas veidu ar galotni *-e*. Trešā forma, iespējams, atspoguļo latviešu piedēkli *-ul-* un galotni *-s*.

Par labu šo dažādo formu apvienošanai vienā grupā liecināja vairāki faktori. Pirmkārt, fakts, ka formas *Matz*, *Mattz*, *Matthis*, *Matths*, *Matthz*, *Matts* revīzijas protokolā ir fiksētas kā alonomi. Otrkārt, konstatējums, ka trešās apakšgrupas formas, visticamāk, ir adaptācijas. Turklāt jāsecina, ka katras komisijas rakstvedim bija savs iecienītākais pieraksta veids – viena vai divas formas, un citas, ja parādās, tad tikai sporādiski (sal. 7. tabulu). Par *e* kā iepriekšējā patskaņa garuma apzīmētāju formā *Maetz* skat. iepriekš – grupas *Peter* aprakstā.

7. tabula. **Priekšvārdu grupas *Matz* rakstība revīzijas komisijās**

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Maetz</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
<i>Mathies</i>	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
<i>Mathz</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Matiß</i>	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2
<i>Mats</i>	-	3	-	-	-	-	-	1	-	1	5
<i>Matte</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Mattes</i>	-	-	-	-	-	-	-	29	-	-	29
<i>Matthis</i>	-	5	-	1	-	-	1	-	108	-	115
<i>Matths</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
<i>Matties</i>	1	-	-	72	-	-	-	6	-	-	79
<i>Mattieß</i>	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	3
<i>Mattis</i>	-	4	-	-	-	1	-	-	-	-	5
<i>Mattiß</i>	-	-	5	-	-	10	1	-	-	-	16
<i>Matts</i>	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	7
<i>Mattuls</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Mattz</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	34	-	34
<i>Matz</i>	-	2	24	113	-	9	9	4	7	3	171
<i>Maz</i>	-	1	48	-	-	26	-	-	-	-	75

Relatīvi bieži revīzijas materiālā ir fiksētas septiņas formas: *Matz* (171), *Matthis* (115), *Matties* (79), *Maz* (75), *Mattz* (34, tikai 9. komisijā), *Mattes* (29, tikai 8. komisijā), *Mattiß* (16), tātad ir vērojama liela formu daudzveidī-

ba. Cilmes ziņā radnieciskas ir vēl divas grupas: pilnā forma *Matias* (Seibicke 1998, 266) un īsforma *Matsch*.

Astotā grupa **Thomas** aptver sešas formas: *Thomas*, *Thomaß*, *Thomes*, *Tohmas*, *Tomas* un *Tomies* (8. tabula). Ja *s* vai *ß* rakstība un *h* esība vai trūkums ir tikai nekonsekventas agrīnās jaunaugšvācu rakstības rezultāts, tad formas *Thomes* un *Tomies* rāda iespējamās starpformas starp pilno un īso priekšvārda variantu ar reducētu izskaņas patskani.

8. tabula. Priekšvārdu grupas **Thomas** rakstība revīzijas komisijās

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Thomas</i>	18	13	16	98	1	47	10	40	81	34	358
<i>Thomaß</i>	-	-	59	20	-	8	2	13	-	-	102
<i>Thomes</i>	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
<i>Tohmas</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3	4
<i>Tomas</i>	-	23	-	-	-	-	-	5	-	2	30
<i>Tomies</i>	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1

Biežāk revīzijas materiālā fiksētās formas *Thomas* (358), *Thomaß* (102) un *Tomas* (30) ir identiskas ar vācu personvārdu vārdnīcās atrodamajiem piemēriem. Cilmes ziņā radniecīga ir šajā rakstā tuvāk neanalizētā grupa *Thom*, kurā ir apkopotas visas īsās formas un to adaptācijas.

Arī devītā grupa **Hinrich** pieraksta ziņā ir ļoti daudzveidīga. Tajā ietilpst 10 dažādas formas: *Hinrich*, *Hendrich*, *Hendrig*, *Henrich*, *Henrick*, *Henrik*, *Hindrich*, *Hindrig*, *Hinrick*, *Hinrik*. Visas tās ir vācu cilmes priekšvārda *Heinrich* lejasvācu varianti (sal. Seibicke 1998, 351–353, 358, 403, 405–406; Mackensen 1990, 90). Formas *Hinrich*, *Henrich* un *Hindrich*, *Hendrich* ir fiksētas kā alonomi. Izskaņu pieraksta variācijas *-ch* / *-ck* / *-k* ir saistāmas ar nekonsekvento agrīnās jaunaugšvācu valodas rakstību (Schmidt 2000, 304), savukārt izskaņas *-g* rakstība, iespējams, ir radusies kā kļūdainā analogijā balstītas hiperkorektas rakstības sekas. *-d-* iespraudums starp līdzskaņiem *n* un *r* ir novērojams jau viduslejasvācu valodā, kā arī latviešu aizguvumos (Sehwers 1918, 53). Revīzijas materiālā to var saistīt arī ar 9. un 10. komisijas rakstvežu pieraksta īpatnībām (sal. 9. tabulu).

Biežāk fiksētas šīs grupas personvārdu formas ir *Hinrich* (314), *Hindrich* (80), *Henrich* (43), *Hindrig* (18), *Hendrich* (14) un *Hendrig* (14). Cilmes ziņā radniecīga, bet stipri retāk (tikai ar 26 minējumiem) pārstāvēta ir rakstā neiekļautā no augšvācu valodas aizgūtā grupa *Heinrich*, kā arī dažādas vienu līdz trīs reizes fiksētas īsformas.

9. tabula. Priekšvārdu grupas *Hinrich* rakstība revīzijas komisijās

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Hendrich</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	8	6	14
<i>Hendrig</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	14
<i>Henrich</i>	-	-	-	25	-	15	1	2	-	-	43
<i>Henrick</i>	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	3
<i>Henrik</i>	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3
<i>Hindrich</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	78	1	80
<i>Hindrig</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	18
<i>Hinrich</i>	38	79	37	110	5	9	14	22	-	-	314
<i>Hinrick</i>	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	5
<i>Hinrik</i>	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	7

Desmitajā grupā **Michell** ir astoņas formas: *Michell*, *Michel*, *Michil*, *Michill*, *Mickel*, *Mickell*, *Micker*, *Mikel*, no kurām *Michel*, *Michell*, *Michill* un *Mickell* ir fiksētas kā alonomi. Grupas nosaukumā lietotā forma ir vārda *Michael* vācu īsforma, respektīvi, kontrakcija (Seibicke 2000, 323). Formas ar *-ck-*, nevis *-ch-* vārda vidū vēsturiskā vācu personvārdu vārdnīca skaidro kā holandiskas (Seibicke 2000, 325, 329). Pēc autores domām, šajā gadījumā tās drīzāk saistāmas ar adaptācijas procesu, kura rezultātā vācu *ch* pārveidojies par latviešu *k*, un tādējādi šis pieraksts atspoguļo vārda latvisko izrunu (sal. Sehwers 1918, 30), tomēr nav izslēdzama arī agrīnās jaunaugšvācu valodas nekonsekvētās rakstības ietekme (Schmidt 2000, 304). Vienreiz fiksētā forma *Micker*, visticamāk, uzskatāma par pārrakstīšanās kļūdu.

10. tabula. Priekšvārdu grupas *Michell* rakstība revīzijas komisijās

forma	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	kopā
<i>Michel</i>	23	36	3	25	7	12	4	3	11	-	124
<i>Michell</i>	11	-	49	25	3	4	-	35	83	22	232
<i>Michil</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
<i>Michill</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Mickel</i>	1	39	-	-	-	-	-	-	1	-	41
<i>Mickell</i>	-	-	-	-	1	-	-	2	1	34	38
<i>Micker</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
<i>Mikel</i>	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4

Biezāk revīzijas materiālā ir fiksētas četras formas: *Michell* (232), *Michel* (124), *Mickel* (41), *Mickell* (38), kas sakrīt ar attiecīgā laika vācu personvārdu

pieraksta formām. Cilmes ziņā radniecīga ir grupa *Mick*, kas aptver īsformas un to latviskos atvasinājumus.

Salīdzinājumam ieskatoties Georga Manceļa tajā pašā 1638. gadā izdotajā vārdnīcā „Lettus.”, var secināt, ka tur ir atrodamas mūsdienu latviešu valodai daudz tuvākas dažu šo priekšvārdu formas, piemēram, *Anzsis, Jahnis, Peteris, Mickelis*, arī *Jacoba* diena (Zemzare 1961, 61). Forma *Janis* fiksēta arī 16. un 17. gadsimta Rīgas Nesēju un Alusnesēju brālību biedru sarakstos (Bliese 1929, 157), bet 1599. gada poļu revīzijā no Vidzemes muižām Koknesē un Vainižos – formas *Janis, Andris, Macz, Indryk* (Bliese 1929, 330–331, 337 u. c.) Tas apstiprina rakstā jau teikto, ka pēc 1638. gada zviedru arklu revīzijas materiālos pierakstītajiem priekšvārdiem var izdarīt secinājumus par atsevišķu priekšvārdu grupu izplatību, bet tikai ļoti ierobežoti var spriest par šo priekšvārdu iespējamo izrunu latviešu valodā. Interesantāko materiāla daļu šajā ziņā veido sporādiskie latvisko izskaņu fiksējumi.

Galvenie secinājumi

Desmit izplatītāko priekšvārdu grupas ar 7507 vārdu fiksējumiem pārstāv gandrīz 2/3 no visiem 11 995 latviešu zemnieku priekšvārdu minējumiem 1638. gada zviedru arklu revīzijas protokolos Vidzemē. Visi desmit populārākie latviešu vīriešu vārdi 17. gadsimtā ir saistāmi ar personvārdiem Bībelē vai kristīgās baznīcas svēto kultā. Dokumenta specifika ir plaša formu daudzveidība, kas lielākoties saistāma ar nekonsekventu agrinās jaunaugšvācu valodas rakstību. Lai gan pierakstīto vārdu formu skaits ir ļoti liels, katrā no desmit grupām dominē dažas, galvenokārt arī 17. gadsimta vācu avotos izplatītākās formas. Latviešu vārdi revīzijas protokolos ir sistemātiski transformēti uz viduslejasvācu vai agrīno jaunaugšvācu valodu, kurā dokuments ir sarakstīts. Ļoti maz un tikai sporādiski ir fiksētas latviešu valodā adaptētas formas, kas drīzāk ļauj izdarīt secinājumus par revīzijas rakstvežu stilu nekā par formu reālo eksistenci latviešu valodā. Tomēr ir vērojama dažādu personvārdu darināšanas un atvasināšanas veidu samērā sistemātiska atkārtošāns, piemēram, īsformas ar galotni *-e* un *-is*, atvasinājumi ar piedēkļiem *-ēn-*, *-īt-* un *-ul-*, un, iespējams, arī latviešu valodas dialektu ietekme (piemēram, *Peter* un *Pieter*).

Vērtīga būtu pārējo avotā fiksēto personvārdu analīze, kā arī šīs revīzijas personvārdu materiāla salīdzinājums ar citu – gan agrāku, gan vēlāku – 17. gadsimta zviedru revīziju materiāliem un iespēju robežās arī ar citiem 17. gadsimta dokumentiem un tekstiem, tai skaitā pirmajiem tekstiem latviešu

valodā, jo, apkopojot un salīdzinot dažādu rakstvežu un pat dažādu teksta veidu personvārdu pierakstu, varētu sākt izdarīt secinājumus par plašākām tendencēm latviešu personvārdu lietojumā un attīstībā.

DIE BELIEBTESTEN RUFNAMEN DER LETTEN IM 17. JAHRHUNDERT IN VIDZEME

Zusammenfassung

Der Untersuchung liegt die schwedische Hakenrevision von 1638 in Livland zugrunde. In dieser werden alle Bauern, ihre männlichen Nachkommen, sowie das Gesinde aufgezählt. Weibliche Personen sind nicht erfasst. Es sind insgesamt 829 Rufnamenvarianten in 11 995 Belegen bezeugt.

Bei der Analyse ist auf die Besonderheiten der frühneuhochdeutschen Orthographie zu achten. Es sind zahlreiche Schreibvarianten, sowie Adaptionen unterschiedlichen Grades belegt. Dieser Umstand erfordert eine Unterteilung der Namen in Gruppen. In jeweils eine Gruppe sind aufgenommen:

- 1) bei Seibicke (1996–2007) u. a. belegte Schreibvarianten eines Rufnamens,
- 2) lettisierte Formen, hauptsächlich mit unterschiedlichen lettischen Auslauten,
- 3) in der Quelle bezeugte Allonyme,
- 4) auf nicht konsequenter Schreibung beruhende Rufnamenvarianten sowie Schreibfehler.

Die Voll- und Kurzformen sind separat analysiert, sofern sie nicht als Allonyme in der Quelle belegt waren. Eine solche Herangehensweise erlaubt es, Schlussfolgerungen über eine mögliche Verselbständigung der Kurzformen zu machen.

Eingehend sind die zehn frequentesten Rufnamentypen analysiert worden – *Hans* (1377 Belege, 11,5% von allen), *Jahn* (1194, 10%), *Peter* (985, 8,2%), *Jacob* (780, 6,5%), *Andres* (631, 5,3%), *Jurgen* (564, 4,7%), *Matz* (548, 4,6%), *Thomas* (497, 4,1%), *Hinrich* (489, 4%), *Michell* (442, 3,7%). Diese zehn Typen umfassen 7507 Rufnamen (62,6% aller Belege).

Beim Vergleich der belegten Rufnamen mit denen in anderen Quellen aus dem 16. und 17. Jahrhundert ist festzustellen, dass den Besonderheiten der lettischen Sprache fast keine Aufmerksamkeit geschenkt worden ist, vgl. Rufnamen wie *Anzsis*, *Jahnis*, *Peteris*, *Mickelis*.

Die wichtigsten Schlussfolgerungen der obigen Studie sind:

1. Es ist eine sehr große Formenvielfalt der Rufnamenbelege zu beobachten, die hauptsächlich mit der inkonsequenten fnhd. Schreibung zusammenhängt.
2. Es sind sehr wenige lettisierte Formen bezeugt. Demnach kann man nur wenige Aussagen über die tatsächlichen Rufnamenformen und ihre mögliche Aussprache

machen. Die interessantesten Beispiele sind solche mit lettischen Ableitungssuffixen.

3. Einige Formen können sowohl als lettische dialektale Besonderheiten, wie auch als inkonsequente fhnd. Schreibung interpretiert werden, z. B. die Varianten *Pe-ter, Peeter, Pieter, Piter*.
4. Für weitere Forschung wäre der Vergleich mit Materialien anderer schwedischer Revisionen, sowie der Wackenbüchern der Güter von großem Nutzen.

LITERATŪRA

Augstkalns Alvils 1935, Seno latviešu vēsturiskie personu vārdi, *Burtnieks* 9, 692–699; 11, 839–845.

Bach Adolf 1952, *Deutsche Namenkunde. Die deutschen Personennamen* 1.1, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

Balode Laimute, Edwin D. Lawson 1998, Latvian Naming Patterns, 1880–1991, in Wilhelm F. H. Nicolaisen (ed.), *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences* 3, Aberdeen: University of Aberdeen, 244–249.

Bergmane Anna, Aina Blinkena 1986, *Latviešu rakstības attīstība. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi*, Rīga: Zinātne.

Bielenstein August von 1892, *Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. Ein Beitrag zur ethnologische Geographie und Geschichte Russlands*, St. Petersburg: Eggers.

Blese Ernests 1929, *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas 1: Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI g. s.)*, Rīga: Ģenerālkomisijā pie A. Gulbja.

Bušs Ojārs 1985, Daži vērojumi par mūsdienu latviešu personvārdu dinamiku, *Latviešu valodas kultūras jautājumi* 21, 149–164.

Bušs Ojārs 1993, Prūšu motīvi latviešu antroponīmijā, *Latviešu valodas kultūras jautājumi* 27, 76–83.

Bušs Ojārs 1999a, Tautmīlis, Saulnesis un Žubīte jeb Reti lietotie 20. gadsimta latviskie personvārdi, in *Vārdadienu kalendārs 2000.–2003.*, Rīga: Valsts valodas centrs, 464–475.

Bušs Ojārs 1999b, Dažas piezīmes par latvisko personvārdu dinamiku pēdējā pusgadsimta laikā, in *Vārdadienu kalendārs, 2000.–2003.*, Rīga: Valsts valodas centrs, 494–503.

Bušs Ojārs 2003, Jaunais gadu tūkstotis sākas ar revolūciju, in Bušs Ojārs (red.), *Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpētes pakāpieni*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 98–101.

Dunsdorfs Edgars (red.) 1938, 1940, 1941, Vidzemes 1638. gada arklū revīzija 1–4, in *Latvijas vēstures avoti* 4, Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens.

Hartig Joachim 1967, *Die Münsterländischen Rufnamen im späten Mittelalter*, Köln, Graz: Böhlau Verlag.

Jakubowski Jan, Józef Kordzikowski (red.) 1915, Rewizja Inflancka 1599 r., *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym* 13(1): *Inflanty*, Warszawa: Kład główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa.

Jansone Ilga 2010a, Ieskats Ērgemes latviešu evaņģēliski luteriskās draudzes antroponīmiskajā sistēmā, *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 64(3/4), 14–73.

Jansone Ilga 2010b, Priekšvārdi Ērgemes latviešu evaņģēliski luteriskās draudzes baznīcas grāmatās (1718–1906), *Vārds un tā pētišanas aspekti* 14, 100–111.

Kiparsky Valentin 1939, *Die Kurenfrage* (= *Annales Academiae scientiarum fennicae B* 42), Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Kunze Konrad 2000, *dtv-Atlas Namenkunde. Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet* (= *dtv-Atlas* 3234), München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Lasch Agathe 1914, *Mittelnie der deutsche Grammatik* (= *Sammlung Kurzer Grammatiken germanischer Dialekte* 9), Halle a. S.: Vlg. von Max Niemeyer

Mackensen Lutz 1990, *Das große Buch der Vornamen. Herkunft. Ableitungen und Koseformen. Verbreitung. Berühmte Namensträger. Gedänk- und Namenstage. Verklungene Vornamen* 7, Aufl, München: Südwest.

Schmidt Wilhelm (Hrg.) 2000, *Geschichte der deutschen Sprache. Ein Lehrbuch für das germanistische Studium* 8, völlig überarb, Aufl, Stuttgart, Leipzig: Hirzel.

Schwers Johann 1918, *Die deutschen Lehnwörter im Lettischen*, Zürich: Universität Zürich.

Seibicke Wilfried 1996, 1998, 2000, 2003, 2007, *Historisches deutsches Vornamenbuch* 1–5, Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Siliņa-Piņķe Renāte 2003, Entlehnungswege des Vornamen Heinrich ins Lettische, in Gisela Brandt (Hrsg.), *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache im Baltikum* 3 (= *Stuttgarter Arbeiten zur Germanistik* 412), Stuttgart: Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag, 121–126.

Siliņa-Piņķe Renāte 2004, Viduslejasvācu valodas pēdas mūsdienu latviešu kalendār-vārdos, in *Tavs vārdadienu kalendārs 2005. 2006. 2007*, Rīga: Nordik, 436–439.

Siliņa-Piņķe Renāte 2005, *Jahn, Jane, Jahne*: zemnieku vārdu rakstība 1638. gada zviedru arklu revīzijā Vidzemē, *Baltu filoloģija* 14(1), 143–151.

Siliņa-Piņķe Renāte 2009, *Priekšvārdi Rīgā 15. gadsimtā pēc pilsētas ķemerejas reģistra materiāliem / Rufnamen in Riga im 15. Jahrhundert anhand des Kämmerei-Registers der Stadt*, Promocijas darba kopsavilkums, Latvijas Universitāte.

Siliņa-Piņķe Renāte 2011, Die vorchristlichen Rufnamen in Lettland (9.–13. Jahrhundert) und ihre Spuren in der heutigen Namengebung, in *XXIV ICOS International Congress of Onomastic sciences. Barcelona, 5th–9th September 2011. Abstract Guide*, Barcelona, 180–181.

Siliņa-Piņķe Renāte 2014, *Rigas spätmittelalterliche Personennamen* (= *Beiträge zur Lexikographie und Namenforschung* 7), Hamburg: Baar-Verlag.

Siliņa-Piņķe Renāte 2014a, Personvārdi 1638. gada zviedru arklu revīzijā: analīzes problēmas un risinājumi, in Ojārs Bušs, Renāte Siliņa-Piņķe, Sanda Rapa (red.), *Onomastikas pētījumi / Onomastic Investigations. Vallijas Dambes 100. dzimšanas dienai veltītās konferences materiāli / Proceedings of the International Scientific Conference to commemorate the 100th anniversary of Vallija Dambe*, Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 198–212.

Siliņš Klāvs 1985, Valodu kontaktu atspoguļojums latviešu personvārdos, in Aina Blinkena (red.), *Baltu valodas senāk un tagad*, Rīga: Zinātne, 133–141.

Siliņš Klāvs 1990, *Latviešu personvārdu vārdnīca*, Rīga: Zinātne.

Stadler Johann Evangelist (Hrg.) 1861, *Vollständiges Heiligen-Lexikon oder Lebensgeschichte aller Heiligen, Seligen etc. etc. aller Orte und aller Jahrhunderte, deren Andenken in der katholischen Kirche gefeiert oder sonst geehrt wird, unter Bezugnahme auf das damit in Verbindung stehende Kritische, Alterthümliche, Liturgische und Symbolische, in alphabetischer Ordnung, mit zwei Beilagen, die Attribute und den Kalender der Heiligen enthaltend 2: E–H*, Augsburg: B. Schmid'sche Verlagsbuchhandlung.

Stender Gotthard Friedrich 1789, *Lettisches Lexikon*, Mitau: Steffenhagen.

Švābe Arveds 1933, Die älteste schwedische Landesrevision Livlands (1601), *Latvijas Universitātes raksti (= Tautsaimniecības un tiesību zinātņu sērija 2(3))*, Rīga: Latvijas Universitāte.

Zemzare Daina 1961, *Latviešu vārdnīcas (līdz 1900. gadam)*, Rīga: Zinātņu Akadēmijas izdevniecība.

Zemzare Daina 1971, Piezīmes par mūsdienu latviešu personu vārdiem, *Latviešu valodas kultūras jautājumi 7*, Rīga: Liesma, 123–142.

Renāte SILIŅA-PIŅĶE
LU Latviešu valodas institūts
Akadēmijas laukums 1
LV-1050 Rīga
Latvia
[silaziile@gmail.com]